

Csehszlovák tapasztalatok a differenciált oktatás első kísérleteiről

Csehszlovákiában a differenciált oktatás bevezetésének időszerevése 1964 októberében érlelődött meg a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának az iskolaüggyel foglalkozó plenáris ülésén. Ennek a fontos plenáris ülésnek egyik határozata világosan kimondta a 4. és 5. osztályokban a felszakosított oktatás bevezetését és a 9. osztályban a differenciált oktatás kérdésének megoldását.

1965-ben még nagyon óvatosan nyúltunk ennek a problémának a megoldásához, és csak néhány kísérleti iskolában vezettük be a belső differenciálást. Egyúttal ország-szerte éles viták alakultak ki a differenciált oktatás mellett, illetve ellen. Végül is a differenciált oktatás részesült nagyobb pártfogásban.

A kérdés nemcsak Csehszlovákiában, hanem máshol is időszerevé vált, hisz a differenciált oktatás bevezetésére több országban is történtek már kísérletek, így a Szovjetunióban, Angliában, Franciaországban és talán legeredményesebben Svédországban.

Miért van szükség differenciált oktatásra?

A technika gyors fejlődése, az új tudományágak sokrétűsége, az automatizáció térhódítása és az ismeretanyag óriási halmaza egyre jobban megköveteli a differenciált oktatást. A kérdés megoldását sürgeti az ipari, a gazdasági és a tudományos életben felmerülő szakemberhiány is. Az új tudományágak gyors fejlődése viszont megköveteli, hogy meggyorsítsuk a legjobb szakemberek képzését. Mindez a differenciált oktatás teljes megoldását sürgeti.

Maga a differenciált oktatás nem ismeretlen és nem teljesen új pedagógiai módszer. Néhány vonatkozásában már jelenleg is alkalmazzuk.

Így például évente megrendezzük a matematikai és fizikai olimpiádokat. Ez azt is jelenti, hogy többet foglalkozunk a tehetséges tanulókkal. A tehetségek felkutatását és az egyéniség kibontakozását segítik elő az alkotó és szavalóversenyek. Ez még nem szoros értelemben vett differenciált oktatás, hanem annak csak egyik változata.

A differenciált oktatást szolgálja a középiskolákban az az eljárás is, amikor a felvételi beszélgetés után a tanulókat hajlamuk és érdeklődési körük szerint matematika–fizika, biológia–kémiai, vagy általános, azaz humán osztályokba osztjuk be. Ezekben az osztályokban a tanulók már részben differenciált oktatásban részesülnek. A szakosított oktatásnak az az előnye, hogy a tanulókat alaposabban készíthetjük fel a főiskolák egyes tagozataira. Differenciált oktatás folyik nálunk a népművészeti iskolákban, Magyarországon pedig többek között a zenei általános iskolákban. A kisegítő iskolákban pedig a szellemi fogyatékoságú tanulókkal foglalkozunk eltérő módszerrel, akár csak a kilencéves iskola megfelelő osztályaiban.

E példákban láthatjuk, hogy a differenciált oktatás nem új elgondolás, jelenleg csak a differenciálódás kiszélesítéséről, az eljárás módszeres kidolgozásáról van szó.

A differenciált oktatást merészebb formában az 1966–67. tanévben kezdtük meg kísérleti formában, járásonként két-három iskolában, elsősorban ott, ahol erre megvoltak a kedvező előfeltételek, mint pl. a káderellátás, a jó felszerelés, illetve ahol a tantestület tagjai már megértették a modernizáció fontosságát, és az előző években is jól oldották meg a korszerűsítéssel kapcsolatos feladatokat. A legtöbb esetben ott javasolták a kísérlet bevezetését, ahol az előző években szaktantermes formában tanítottak és a 9. osztálynak legalább két osztálya van.

A differenciált oktatást elsősorban a 9. osztályban vezettük be, vagyis nálunk a kilencéves alapiskola utolsó évfolyamában. Az osztályoknak megfelelően két, vagy három csoportot alakítottunk ki a tanulók érdeklődési körének megfelelően. Figyelembe vettük a tanulók képességét és pályaválasztási szándékát. Így a tanulók egy része az úgynevezett tanulmányi osztályba került, a többi pedig a praktikus osztályokban kapott elhelyezést. A tanulmányi osztályokba zömmel azok a tanulók kerültek, akik tovább akarnak tanulni, a praktikus osztályokba pedig azok, akik tanoncnak mennek, vagy egyenesen a termelésben kívánnak majd elhelyezkedni. Ideálisabb helyzet jöhet létre azokban az iskolákban, ahol négy párhuzamos osztályból alakítható ki a csoportosítás, mégpedig matematika—fizikai, egy nyelvi, egy biológiai—kémiai és egy praktikus osztálynak megfelelően. Ezt nevezzük teljes differenciálásnak.

Mi kétféle differenciálásról beszélünk, külső és belső differenciálásról. A belső differenciálás az, amikor az osztályt nem bontjuk fel külön tanulmányi és praktikus osztályokra, hanem a régi osztályok szerkezetén belül differenciáljuk a tanulókat jó, közepes és gyengébb tanulóit (A, B és C) csoportokra. A tanítási órán a feladatokat a csoportok képességi fokának megfelelően dolgozzuk föl. Az osztályok bontásával történt differenciálás az oktatásnak már merészebb, de egyben célravezetőbb formája. Mi szintén ezt a formát látjuk a legeredményesebbnek.

A külső differenciálás azonban nem zárja ki azt, hogy az újonnan szervezett osztályokban ne végezzünk még belső differenciálást is. A gyakorlat azt igazolja, hogy az osztályok összetétele még ezek után is eléggé homogén jellegű, ezért szükséges a csoportos oktatás.

A tanulmányi osztályokban nagyobb lépésekkel tudunk előre haladni és magasabb szinten is tudjuk a tananyagot feldolgozni, mivel a tanulók értelmi képessége azonos szinten mozog. Ez a magyarázata, hogy jobban is tudjuk őket felkészíteni a felvételi vizsgákra. Viszont a praktikus osztályokban a közepes, azaz gyengébb képességű tanulókkal lassúbb tempóval, megkülönböztetett módszerrel tudjuk az anyagot átadni, és így őket is alaposabban tudjuk előkészíteni a felvételi beszélgetésekre.

A tanonc felvételeknél a matematikai vizsgák praktikus jellegűek, ezért a felvételi vizsgák előtt a tanulókkal alaposabban át kell ismételni az arányosságok kiszámítását, a százalék, a terület és köbtartalom számítását, illetve más praktikus matematikai megoldásokra is kellő gondot tudunk fordítani. A mi viszonyaink között a szlovák társalgási témák közül elsősorban a tanoncokat és az egyes szakmákat érintő beszélgetéseket kell előtérbe helyezni. A többi tantárgyknál is ki kell választani azt a maximális anyagegységet, amit a tanulóknak jól kell elsajátítaniuk.

Az osztályok bontásánál ügyelni kell arra, hogy a szülők és a tanuló ne véljenek a bontásban diskriminációt. A szülőknek meg kell magyarázni, hogy a csoportosítás a tanulók érdekében történik. A vegyes képességű osztályokban nem jutott annyi idő, hogy a gyengébb tanulókkal elmélyültebben foglalkozzunk. A bontott osztályokban a gyengébb tanulók 50—60%-kal többet felelnek, mint az előző évben.

Be kell bizonyítanunk azt is, hogy a bontás azáltal is a gyermekek érdekeit szolgálja, hogy több időt tudunk szentelni a felvételi vizsgák előkészítésére. Nálunk Nagymegyeren a 9. osztályba járó tanulók szülei megértették és maguk is helyeselték az osztályok ilyen irányú bontását.

Milyen eredményeket értünk el a differenciált oktatással?

Egy féléves tapasztalat nem elegendő arra, hogy véglegesen leszögezhezzük a differenciált oktatás eredményességét, de bizonyos tapasztalatokat az eddigi munkánk alapján is leszűrhetünk. Az első félév után a kerületi iskolaügyi szakosztály és a kísérleti intézet is felméréseket végzett a kísérleti iskolákban az eredményeket illetően. Felméréseket végeztek anyanyelvből, szlovák nyelvből és matematikából. Az eredmények azt igazolják, hogy a tanulmányi eredmény az ún. tanulmányi osztályokban fokozatosan emelkedik. Így pl. matematikából a tanulmányi osztályokban az osztálynak több mint 60%-a már különösebb nehézség nélkül oldja meg az olimpiai példákat és az összetett kombinált feladatokat. Lényegesen javult a tanulók helyesírása és előadó készsége is.

A saját iskolánk tapasztalatai

A tanulók között kialakult egészséges verseny jó hatással van az egyes csoportokra. A praktikus osztályokban a fejlődés valamivel gyorsabb, mint az előző évben a vegyes osztályokban. A tanulók aránylag többet szerepelnek, jobban kézben tudjuk őket tartani, emiatt kénytelenek rendszeresebben is készülni. Ebben az osztályban kétszeresen jutalmazzuk a tanulók szorgalmát és igyekezetét. Több lehetőséget adunk az önálló szereplésre és ezen keresztül serkentjük és buzdítjuk a tanulásra.

A differenciált oktatás értékmérője a rugalmas értékelés, mivel ez kedvezően serkenti a tanulókat a jobb munkára. Ezért nagyon fontos, hogy a szaktanítók és az osztályfőnökök színes diagramm formájában havonta értékelni tudják a tanulók előmenetelét. Így szemléletesen is észlelhetni tudják a tanulók fejlődését és visszaesését. Az anyanyelv és az idegen nyelvet tanító tanítók arra a megállapodásra jutottak, hogy a tanulókat külön-külön kell figyelni, hogy milyen eredményeket érnek el irodalomból, helyesírásból, fogalmazásból, grammatikából és társalgásból. Ilyen szétbontott osztályzás sok mindent elárul a tanulóról, és kitapasztalhatjuk azt is, hol vannak a tanuló gyengéi, s hol kell több segítséget adnunk.

A matematika tanításánál pedig grafikon segítségével értékelhetjük a tanuló fejlődését.

Saját véleményünk és velünk együtt több pedagógusé is, hogy a differenciált oktatást nem a 9. osztályban, hanem a külső differenciált oktatást a 7. osztálytól kezdve kellene elkezdni. Ezt előzze meg az 5. és a 6. osztályokban a belső differenciált oktatás, ami egyben előkészítené a tanulókat a külső differenciált oktatásra. Hiányoljuk a differenciált tantervet és a megígért segédkönyveket és példatárokat is. Ezek lényegesen megkönnyítenék munkánkat. A jelen időszakban magának a szaktanítónak kell kidolgoznia a differenciált oktatás menetét és anyagát, ami a tanítótól nagyfokú rátermettséget kíván.

A félévi értékelés alkalmával a tanügyi szervek egy érdekes helyi jellegű eredményhez jutottak a felmérés időszakában. A vágújhelyi iskolában azt tapasztalták, hogy az érdekkörök és a nem kötelező tantárgy alapján végzett differenciált oktatásnak figyelemre méltó jó eredményei vannak. E tény egy harmadik járható utat jelöl meg a differenciált oktatás számára.

Az említett példák világosan igazolják a differenciált oktatás időszerűségét és eredményes voltát. A kísérleti stádiumban még nem mondhatjuk ki véglegesen, hogy milyen módszer bevezetésével érhetünk el eredményesebb munkát, mivel ezt a helyi körülmények is befolyásolják.

Az új módszerek alkalmazásától nem szabad félnünk, mert a modernebb oktatásra való törekvés ezt meg is követeli tőlünk. A szocialista iskola tanítója ne legyen csupán a felső iskolaügyi szervek utasításainak végrehajtója, kész receptek elfogadója, hanem legyen szakmájában, egészemélyben kutató, felfedező és alkotó is.

Dr. ZENTAI KÁROLY

főiskolai docens

A tanuló önálló (otthoni) tanulásának előkészítése a tanítási órán

Problémánk tárgyalása előtt utalunk folyóiratunk előző két számában e kérdéssel foglalkozó cikkünkre. Jelen fejtegetésünk az ott található gondolatok szerves folytatását képezzik.

Problémánkat a következőkben fogalmazhatjuk meg:

a) milyen módon teremtünk kapcsolatot az iskolai munka és a tanuló önálló (otthoni) tanulása között,

b) hogyan vezessük be a tanulót egyes eszközök és módszerek alkalmazásába?

A tanítási órára való közvetlen felkészülés során világosan áll előttünk az óra feladata. Minél magasabb osztályban tanítunk, annál összetettebb; *nagyobb* anyagot kell a tanulónak megismernie egy-egy tanítási óra során. A problémák megoldását legtöbbször az nehezíti meg, hogy az egyes összetevők felismerése már csak gondos *elemzéssel* lehetséges. A legbonyolultabb anyag alapja is egyszerű. A tények, jelenségek lényege is egyszerű.

Az oktatás egyik, minden bizonnyal nagyon fontos feladata, hogy a tanulót rávegye a megismerés helyes útjára. Gondoljunk csak arra, hogy a kölcsönös tömegvonzás tényének és törvényszerűségének felismerése egyszerre hány, egyébként érthetetlen jelenségnek megadta elegendő magyarázatát. Az analfabéta és a gyermek számára az írás-olvasás is rendkívül bonyolult valami. Ezért az első osztályban az írás-olvasás tanulásának problémáját parányi elemekre bontjuk. Azzal kezdjük, hogy a beszédet elemezzük és ezt a hangokig felbontva: *egyszerűsítjük*. Csak abból az egyszerűből kiindulva kezdetünk a tulajdonképpeni olvasás tanításához. Az írás-olvasás tanítását az egyszerű elemek: a betűk tanításával vezetjük be. Az olvasásnál az ismert hangok, az írásnál pedig az ismert betűk kapcsolásának technikája az az egyszerű feladat, amelyre a problémát le kell szűkítenünk. Az egymás mellett látható betűk jelentik azt az *ingert*, amely a tanulót arra serkenti, hogy a betűk által jelzett két hangot egymással összekapcsolja. E két hang összekapcsolása az olvasás eleme. — Az olvasás és írás tanulásának pszichológiai alapja lényegében az, hogy a beszéd egyes hangjaihoz meghatározott (hagyományos) vizuális jeleket, vagyis betűket kapcsolunk. A gyermek az iskolai oktatás nyomán könnyen *megérti*, hogy egy bizonyos jel (a betű) mindig ugyanazt a hangot *jelöli*. Egy másik betű ismét másik hangot. Az első lépés tehát minden tanulónál valamilyen összefüggés, viszony felismerése, *megértése*. A tanuló további tanulása egyszerűen abban áll, hogy ezt a felismert kapcsolatot megerősítse és olyan reflexeket alakítson ki, hogy a vizuális jel a megfelelő hangot, illetve a hang a meghatározott betűt idézze fel tudatában. Az írás és olvasás olyan tevékenység, amelynél a most tárgyalt reflexműködésnek gyors lefolyásának és egyben megbízhatónak kell lennie. Ez csak akkor lehetséges, ha az inger és ennek válasza között nagyon erős kapcsolat épült ki. A gyermek számára ebben a tekin-